

ไปดื่ม "ชา" กันไหม (ตอนที่ 1)

ดร.ณรชภัคภัคดี พินยณพิศุทธิ์
คณมนุชฌกาลตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตลอดเวลาที่ผู้เขียนใช้ชีวิตเรียนอยู่ในประเทศญี่ปุ่น 8 ปีนั้น ผู้เขียนสัมผัสถึงความสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งของคนญี่ปุ่นกับชาหรือที่เรียกว่า "โอชะ" (Ocha : 茶) ไม่ว่าจะป็นพิธีชงชาที่มีพิธีรีตองอย่างเคร่งครัด หรือการใช้ชามารับแขกสำคัญที่มาเยือนหรือไม่ว่าจะลึกซึ้งไปถึงการใช้เรื่องราวเกี่ยวกับชาไปในการใช้ภาษา เป็นสำนวน เช่น เวลาจะชวนใครไปคุยด้วยข้างนอก หรือว่าเวลาจะจีบ เกี่ยวกับเราสนใจอยากจะรู้จัก คนญี่ปุ่นก็มีสำนวนที่ว่า "ไปดื่มน้ำชากันไหม (Ocha demo nomi ni ikimasenka: 茶でも飲みに行きませんか。)" ซึ่งถ้าเป็นคนไทย เพื่อนชวนไปกินชา คงจะสงสัยว่าทำไมต้องชวนไปกินชาเป็นแน่ ทำไมชาถึงมีความสำคัญในสังคมญี่ปุ่น เราลองมาดูเรื่องนี้ไปพร้อมๆ กันครับ

วัฒนธรรมการชงชา (ดื่มชา) ของญี่ปุ่นนั้น คนญี่ปุ่นได้รับมาจากประเทศจีนมาตั้งแต่โบราณกาล โดยมีความเชื่อว่า ใบชาน่าจะเข้ามาในประเทศญี่ปุ่นสมัยราชวงศ์ถัง (toudai: 唐代) (618年~ 907年) ในช่วงราวสมัยนาระ (Nara-jidai: 奈良時代) (710年~ 794年) หรือช่วงต้นสมัยเฮอัง (Heian-jidai: 平安時代) (794年~ 1185年) ของญี่ปุ่น เชื่อว่าผู้ที่นำชาเข้ามา คือ ทูตญี่ปุ่นที่ถูกส่งตัวไปเจริญสัมพันธไมตรีกับราชวงศ์ถัง หรือทูตนี้จะเรียกว่า เคนโตชิ (Kentoushi: 遣唐使) หรือไม่กี่เป็นพระที่ไปเดินทางไปเรียนพุทธศาสนาที่จีน (Ryugakusou: 留学僧) โดยแรกเริ่มเดิมทีที่ชาเข้ามาในญี่ปุ่น กลุ่มคนในสมัยนั้นที่มีโอกาสจะลิ้มลอง จะเป็นเพียงแค่งกลุ่มคนชั้นสูงระดับราชินิกุลหรือกลุ่มพระเท่านั้น โดยพัฒนาการต่อๆ มาของชาในประเทศญี่ปุ่น ถูกสืบสานโดยกลุ่มพระเรื่อยมา

ในเวลาต่อมา ชาได้รับความสำคัญ และแพร่หลายอย่างมากในสังคมญี่ปุ่น จากการถูกนำเข้ามาเกี่ยวข้องกับชนชั้นนักรบ ระดับจอมทัพหรือโชกุน (Shogun: 将軍) ในสมัยคามาคุระ (Kamakura-jidai: 鎌倉時代) (1185年 ~ 1333年) โดยพระนามว่า เมียวอิจิ เอไซ

(Myouan Eisai: 明菴栄西) หรือพระเอไซ ได้นำชามาใช้เป็นยาในการรักษาอาการติดเหล้าให้แก่โชกุนมินาโมโตะ โนะ ซาเนโตโมะ (Minamoto no Sanetomo: 源実朝) ในปี 1214 ซึ่งพระเอไซถือว่าเป็นผู้ที่ทำให้ชาทวีความสำคัญในญี่ปุ่นเป็นอย่างมาก ถือว่าเป็นบิดาแห่งชาของญี่ปุ่นโดยพระเอไซเป็นพระที่ไปศึกษาพระพุทศศาสนิกายเซนที่จีน ได้รับฟังเรื่องความนิยมในการดื่มชากายในวัดในจีน เมื่อเวลากลับญี่ปุ่น จึงได้นำเมล็ด และต้นอ่อนของชากลับมาด้วย มาศึกษาสรรพคุณของชา รวมถึงได้เขียนตำราเกี่ยวกับสรรพคุณของใบชา และการดื่มชาในชื่อว่า "คิชซาโยโจกิ" (Kissayoujouki : 喫茶養生記) ที่หมายความว่า บันทึกการรักษาสภาพด้วยการดื่มชา นับว่าเป็นตำราที่เกี่ยวกับชาเป็นเล่มแรกของญี่ปุ่น นอกจากนั้นพระเอไซยังได้นำชามาใช้ในฐานะเป็นยา และได้นำไปใช้เป็นยาบำบัดให้กับโชกุนมินาโมโตะในที่สุด จนทำให้ใบชาเป็นที่แพร่หลายในญี่ปุ่นในเวลาต่อมา

รูปหล่อพระเอไซ บิดาแห่งชาญี่ปุ่น ชูต้นชามือซ้าย และถือเมล็ดชาไว้ในมือขวา ในเมืองแห่งการปลูกชา เมืองชิมาดะ ในจังหวัดชิซูโอกะ
<https://blog.goo.ne.jp/plus-nao/e/5416dec83ec45d4169a9168354116dd>

ตำรา "คิชซาโยโจกิ" บันทึกการรักษาสุขภาพด้วยการดื่มชา

โดยพระเอโซ ในสมัยคามูระ

<http://www.marukyu-koyamaen.co.jp/about-tea/known-history.html>

จากนั้นการดื่มชาที่สืบสานความสำคัญเรื่อยมาในสังคมญี่ปุ่น โดยเฉพาะในหมู่ชนชั้นสูง พัฒนาเรื่อยมาจากชนชั้นนักรบ พระ มา จนถึงกลุ่มหม้อ (ที่ไม่ใช่พระ) ที่หันมาเรียนรู้เรื่องชา และดื่มชา มา จนถึงกลุ่มพ่อค้าที่ร่ำรวย และแพร่ความนิยมมาถึงชาวบ้านทั่วไป โดยในสมัยมุโรมาจิ (Muromachi-jidai : 室町時代) (1336年 ~ 1573年) การดื่มชาที่เป็นเรื่องของชนชั้นสูง ชนชั้นปกครองหรือนักรบ เป็นเรื่องไฮโซ ภาชนะที่ใช้ในการดื่มชาก็เป็นสินค้าราคาแพงที่นำเข้าจากจีน ที่เรียกว่า "คาราโมโนะ" (Karamono : 唐物) ได้ถูกปรับปรุงให้เป็นวัฒนธรรมพื้นๆ โดยใช้ถ้วยชาม ภาชนะในการชง และดื่มชาที่ธรรมดาสามัญ ไม่ได้สวยงามวิจิตร หรือในบางครั้งก็เป็นถ้วยชามที่ปั้นขึ้นเอง โดยมีรูปทรงที่ไม่สมบูรณ์แบบเสียด้วยซ้ำ ที่เรียกว่า "วาบิฉะ" (Wabi-icha : 侘茶) ซึ่ง "วาบิ" มีความหมายว่า ความวิ้งเวง ความยากไร้ ความลำบาก โดย วาบิฉะ หมายถึง ความงาม (ของชา) ที่สัมผัสได้ในความไม่สมบูรณ์แบบ โดยเป็นแนวคิดของพระในนิกายเซนนามว่า "มูราตะ จูโก" (Murata Jyukou : 村田珠光) เป็นผู้วางรากฐานขึ้น

พระมูราตะ จูโก (Murata Jyukou : 村田珠光)

<http://www.chinabaike.com/z/shenghuo/wh/860862.html>

ในเวลาต่อมา ในช่วงสมัยมุโรมาจิ ที่มีช่วงยุคที่เกิดสงครามภายในมากมายขึ้นในประเทศญี่ปุ่นนั้น ได้มีผู้ได้สืบสานการชงชาตามแนวคิดของพระจูโก คือ "พระทาเกโนะ โจโอ" (Takeno Jouou : 武野紹鷗) ซึ่งดั้งเดิมเป็นพ่อค้าขายอาวุธ และหนังสือที่มั่งคั่งในสมัยนั้น และได้ออกผนวชเป็นพระในนิกายเซนในวัย 31 ปี ได้ศึกษาแนวคิดการชงชาของพระมูราตะ จูโก จนกลายเป็นปราชญ์ทางการชงชาอันดับหนึ่งในสมัยนั้น กระทั่งในราวปลายสมัยมุโรมาจิ ถึงช่วงต้นสมัย

อาซึจิโมโมยามะ (Azuchimomoyama-jidai : 安土桃山時代) (1573年~1603年) ได้มีลูกศิษย์การชงชาของพระมูราตะ จูโก ที่มีชื่อว่า "เซน โนะ ริกีว" (Sen no Rikyu : 千利休) โดยดั้งเดิม เซน โนะ ริกีว เป็นลูกชายตระกูลพ่อค้าที่มั่งคั่ง ได้สนใจศึกษาการชงชาตั้งแต่อายุ 16 ปี จนได้กลายเป็นศิษย์เอกของพระมูราตะ จูโก ตอนอายุเพียง 18 ปี เก่งฉกาจ และมีพรสวรรค์ในเรื่องการชงชาถึงขั้นสามารถจัดพิธีชงชาอย่างเป็นทางการได้ตั้งแต่อายุ 23 ปี และยังได้รับมอบหมายให้เป็นคนดูแลเรื่องชา รวมถึงดูแลการปลูกชาในพื้นที่เฉพาะไว้ปลูกชาให้กับจอมพลนักรบผู้ยิ่งใหญ่ในประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นถึงสองคน คือ "โอดะ โนบุนางะ" (Oda Nobunaga : 織田信長) และ "โทโยโตมิ ฮิเดโยชิ" (Toyotomi Hideyoshi : 豊臣秀吉)

เซน โนะ ริกีว เป็นปรมาจารย์ด้านการชงชาที่ยิ่งใหญ่ อีกทั้งเป็นผู้สร้างแบบแผนที่ชัดเจนให้กับวัฒนธรรมการชงชาจนเกิดเป็นพิธีชงชาหรือ "ฉะโนะยู" (Cha no yu : 茶の湯) หรือเรียกกันโดยทั่วไปว่า "ชาโด" (Sadou : 茶道) หรือวิถีแห่งชาอย่างเป็นทางการมาตรฐานขึ้น จนกลายเป็นวัฒนธรรมที่สำคัญสิ่งหนึ่งของชาวญี่ปุ่น ซึ่งลูกหลาน และศิษย์ของ เซน โนะ ริกีว ก็ได้สืบสานวัฒนธรรมการชงชา หรือวิถีแห่งชาที่ เซน โนะ ริกีว ได้วางรากฐานเอาไว้จนถึงปัจจุบัน ซึ่งประวัติศาสตร์ของวัฒนธรรมการชงชาที่ได้กล่าวมานี้ได้หยั่งรากลึกเข้าไปในวัฒนธรรมและแนวคิด รวมถึงชีวิตประจำวันในด้านต่างๆ โดยเฉพาะแนวคิดที่เชื่อเรื่องความสวยงามที่อยู่ในความเรียบง่าย ความไม่สมบูรณ์แบบความไม่คงทน ที่ได้รากฐานมาจากวัฒนธรรมการชงชา ที่เรียกว่า "วาบิ ซาบิ" (Wabi-Sabi : 侘・寂)

武野紹鷗 (1502~1555)

千利休 (1522~1591)

พระทาเกโนะ โจโอ (Takeno Jouou : 武野紹鷗) (ซ้าย) และ

เซน โนะ ริกีว (Sen no Rikyu : 千利休) (ขวา)

<https://blog.goo.ne.jp/sanae-0717/e/9bf7e3af5c767dc708914c820a1b5440>

ท่านผู้อ่านคงได้เห็นถึงพัฒนาการ ประวัติศาสตร์ และความสำคัญของวัฒนธรรมการชงชาของชาวญี่ปุ่นกันแล้ว ไว้ตอนหน้าเรา มาทำความรู้จักกับชาประเภทต่างๆ กันครับ พบกันใหม่ในตอนต่อไป นะครับ

